

Granasztói Pál

EGY PATRIÓTA ÉLETE

Magyarországon, a XX. században

Sajtó alá rendezte, szerkesztette és a jegyzeteket írta
GRANASZTÓI OLGA

Lektorálta és az építészéletrajzokat írta
FERKAI ANDRÁS

© *Granasztói Pál örökösei, 2021*

Érzékelés, eszmélkedés! Első éveimből – a budapesti belvárosban, a Váci utcai, szűk udvaros bérházban – úgyszólván nem emlékszem semmire, vagy ha igen, akkor igen homályosan. Még a közeli Dunára is alig. Annál inkább a Balatonra – valamire, ami ma is a haza, az ország egyik kincse. Szüleim Balatonföldváron béreltek néhány évig egy kisebb nyaralót, utoljára 1912-ben. Hároméves koromból – 1911-ből – leginkább a szép, tágas, napsütötte kertre emlékszem, méghozzá akként, hogy itt, a nagy zöldellő, suhogó fák tövében, apró, fehér ruhás, hosszú szőke hajú gyerekként boldog voltam. Mindenki szeretett, becézett,

kényeztetett. A kert volt ez évben „a haza”. S egy évvel később, négyévesen már maga a Balaton beláthatatlannak tűnő egésze is, a nagy fényesség, a lubickolás, a forró parti homok, a csillogó víztükör, a vitorlások, a korombeli játszótársak – a még teljesebb boldogság. Bizonyos, hogy boldogság volt, annak a gyökere, s későbbre az első, megalapozó érzékelés, észlelés a hazáról, az ország oly fontos, mind fontosabb tájáról, mondhatni tüneményéről. Ez az évek során – máig – bennem egyre nőtt, kivirágzott.

Ötéves lehettem, amikor Budapestről érzékeltem első ízben hasonlót. Naponta a pesti Duna-korzóra vittek sétálni, jó és rossz időben egyaránt. Talán már korábban is, de arról emlékem nincs. Ekkor azonban egy ragyogó, napsütéses napon, a Vigadó táján észrevettem valamit. Talán első ízben néztem tudatosabban körül, vagy valami más oka lehetett. Azt vettem észre, hogy szemben hegyek, lombok, tornyok vannak, a túlsort is fásoros, kiépített, mentében bérházak sorakoznak, ott is villamos jár, a hidak odavisznek, a folyam széles, kékes, csillogó, akár a Balaton, a villamosok a túloldalon aprók. De az egész kép tágas, mozgalmas, változatos, s mégis egybelátható. Legalábbis akkor láthattam első ízben egybe – a várost, amiben születtem, növekedtem, amiben s amiért később éltem. S csak később, sokkal később ébredhettem annak tudatára, hogy ez voltaképpen a közepe, a java, s hogy az, amit láttam, éppen új volt, de már készen volt. Meg hogy én ebbe a készbe, ebbe a gyönyörűségbe születtem.

Orvos apám várószobájában az asztalon különféle lapozgatni való folyóiratok, képes albumok voltak. Közük egy hatalmas, vastag, színes és díszes, kemény-

kötésű – címe, nagybetűkkel: MAGYARORSZÁG.⁴ Fedőlapján a magyar címer ékeskedett, fölötte az aranyló szent korona. Ez – a korona – nem csupán rányomtatott volt, hanem a fedőlapon a sötétlő háttérből kidomborodott, mondhatni: kiragyogott. Arany vonalak nyílegyenesen sugároztak belőle oldalvást és felfelé. Nekem is nyomban az tűnt fel, hogy a kereszt a korona csúcsán ferde. Miért, nem tudhattam, csak furcsálltam. Jóval később – s most újból, amikor a koronát hazahozták⁵ – gondoltam arra, hogy ez a ferdülés mily sokatmondó, mily mélyen szimbolikus. Kiegyenlíteni lehetne, de ez megengedhetetlen. Hiszen emígy a hányatott történetét jelképezi, s azt is, hogy e korona alatt valaha mi minden ferdült, torzult, csonkult. Akkor persze ezt nem gondolhattam, de naponta látva a koronát a várószoba asztalán, látványa mélyen, érzékletesen belém vésődött, ugyanígy az odavésett címer. Annyira, hogy szinte vele éltem, hiszen naponta láttam. Majd láthattam a Károly király koronázásáról készült filmen a valóságban is, a király fején.⁶ Amikor legutóbb (1978-ban) visszakerült, s újból láthattam – közben sok évig eszembe se jutott, akkor sem, amikor még itthon gondosan őrizték, hozzáférhetetlenül –, újralátása most

⁴ *Magyarország képes albuma. Illustriertes Album von Ungarn. Album Illustré de la Hongrie. Illustrated Album of Hungary. Illusztrirovanij Album Vengrii*, fényképezte Erdélyi Mór, Budapest, Idegenforgalmi és Utazási Vállalat Rt., 1910.

⁵ 1978. január 5.

⁶ Az utolsó magyar király, IV. Károly és felesége, Zita királyné koronázására 1916. december 30-án a budapesti Mátyás-templomban került sor. A koronázási ceremóniát harmincperces némafilm mutatta be, amelyet több hónapig nagy sikerrel vetítettek a hazai mozikban. Ez volt az első komolyabb és hosszabb magyar dokumentumfilm. A filmfelvételek rendezőjét (vagy rendezőit) nem ismerjük.

olyan mélyen a szívemig hatott, akár a gyerekkori karácsonyok fenyőillata, vagy az az ezüst, fénylő kétkoronás – sőt olykor egyforintos, mert a régi forint a kétkoronással egyenértékűen még forgalomban volt –, amit kisgyerekként minden születésnapomon nagyapámtól kaptam. A mellényzsebéből húzta elő, mutatta, forgatta, majd kezembe adta.

Hamarosan – apám engedélyével – böngészni kezdtem ezt a vaskos albumot, s mindinkább belemerültem. Műnyomó papíron közel négyszáz oldalnyi volt, minden oldalán fényképekkel, valamennyi kép Erdélyi, akkor neves fényképész műhelyében készült.⁷ Olyan éles, tiszta képek voltak, hogy később, mikor a magyar városokat kezdtem tanulmányozni, sokat kifotografáltam és felhasználhattam belőlük. E képek láttán fokozatosan, s a szó szoros értelmében feltárult számomra – már kisgyerekként – az akkori ország. Sajátos módon – most így emlékszem – legkevésbé a Budapestet bemutatók, vagy az alföldiek, dunántúliak érdekeltek, bár azok is, hanem a távolabbiak. Olyanok, amelyek később már nem tartoztak az országhoz. De lehet, hogy éppen ezért, s mert később is nézegettem, maradtak annyira emlékezetemben. Bizonyos, hogy a budapestiek – ezek a kötet terjedelmes első részét alkották –, az alföldiek, és más megmaradtak is belém vésődtek, érdekeltek, képet adtak sok mindenről, amiről akkor nem lehetett volna másként képzetem – így például a Tisza vidékéről, Szegedről, Debrecenről. De ha most erre az albumra,

⁷ 1909-ben jelent meg először Erdélyi Mór *Magyarország* című albuma, amely összesen 680 fotográfián keresztül mutatja be Magyarországot. A neves fotográfus, udvari fényképész nemcsak az országot járta, hanem a főváros műemlékeit, városképeit és bontásra ítélt épületeit is megörökítette.

a képeire gondolok, a többiek, a határon túlra kerültek merülnek fel bennem éleesebben. Pozsony, a Duna mentén hegyen álló várkastély négy furcsa, akkor még csonka tornyával, Pöstyén fürdő, a Vág völgye várromjaival, az ép és szép Árva vára, a Tátra havas csúcsai, a Csorbató, a Tar-pataki vízesés, s az akkor éppen új nagy szállodák, az erdei villamosvasút – a ránci gejzír – a dobsinai jégbarlang, Kassa székesegyháza, más ép várak, mint a krasznahorkai, a munkácsi – a máramarosi szilaj hegyes, erdős tájak, a Tordai-hasadék, a Gyilkostó, a Szent Anna-tó, a torjai Büdös-barlang, a Fogarasi-havasok, Herkulesfürdő, Resica és Anina kohói, a Béga-csatorna. Az Al-Duna vad kanyarulatai, ott is a várromok, s a part menti, hegyoldalba vágott Széchenyi út, a rejtélyes Ada Kaleh sziget. A Palicsi-tó, a deliblati homokpuszta, az újvidék–pétervárad vasúti híd, a gombosi vasúti komp, Zágráb kéttornyos gótikus székesegyháza. Majd a könyv végén Fiume, a kikötő, Porto Re, bájos kis tengerparti üdülő, a vízen ringó csónakokkal, s az utolsó, a záró kép: a végtelenbe vesző Adriai-tenger, alkonyi fényben, a kép közepén vitorlás halászhajóval...

Ezek nagyjából részben tájak, különlegességek egy nagy, változatos hazából. De tarkítva sok várossal, városképpel is, s ezeket ugyanolyan érdeklődéssel nézegettem. Pozsony ódon Szent Mihály-templomát és kettős vágányú villamosát. Nagyszombat főterét, szép, kéttornyos templomát, Selmec- és Bélabánya kis utcáit, lépcsős sikátorait, Eperjes egy- és kétemeletes házakkal szegélyezett főterét – anyai nagyanyám⁸ itt született, nevelkedett, nagyapám a közeli Kisszebenben –, Rimaszombat megkapó, zárt, négyzet alakú főterét,

⁸ Unger Jolán.

egyemeletes polgárházakkal szegélyezetten. Ez utóbbi város neve mindig eszembe juttatja az anyám⁹ mesélte kis történetet: falusi asszony halad batyuval az országúton e város felé, megkérdezik: hová megy. – Bátyiba – mondja. – Milyen Bátyiba? – kérdik. – Szombátyiba – mondja. – Milyen Szombátyiba? – Hát Rimaszombátyiba, no! – feleli végezetül. Volt kép Kolozsvárról, gyönyörű nagy főteréről és ennek közepén az ugyancsak gótikus Szent Mihály-templom, Brassóról, ijesztő Fekete-templomával, körülötte magas hegyekkel, Temesvárról, ahol az új épületekkel szegélyezett tágas, fásoros utcán villamos halad. Akkoriban a villamosok különösképpen érdekeltek, ezért hüledeztem, mikor Aradnak ugyancsak tágas, nagyvárosias, fásoros főútja képén kis gőzmozdony vontatta villamosféle volt látható. Szabadkáról nem emlékszem képre, bár hamarosan tudtam, hogy ez Szeged és Debrecen mellett a legnagyobb vidéki város. (Legutóbb sikerült végre képet kapni róla: szecessziós épületekkel bíró főteréről, ilyen tornyos városházájáról.) Voltak képek kisebb városokról is, mint Segesvárról, Zomborról, Károlyvárosról, a Felvidéken Nyitráról, Trencsénről, Rozsnyóról. Korán, igen korán támadhatott emígy képzetem a magyar városokról, helyesebben a Kárpát-medence városairól. Később olvashattam róluk Mikszáth, Krúdy regényeiben, és még otthonosabb lettem lélekben bennük.

Az tehát, hogy a Kárpátokkal övezett akkori ország mindinkább a tudatomba vésődött, már hét-nyolc éves koromban, elsőnek a nagy album nyomán történt, de hamarosan más könyveket, s a térképeket is bújva, böngészve. Ezekről még szólok. Most csak annyit,

⁹ Wittchen Paula.

hogy e szóra: Magyarország, egy éledező gyerek tudatában korán megrögződött markáns, tágas alakzat él bennem máig, amiről, e képzetéről mint mélyemben megmaradtról, lemondani ma sem tudok, s ezt nem kívánhatja tőlem senki. A sírba is magammal viszem. A karéjos, tiszta, félellipszis alakzatot, amit csak délnyugati csücskén bontott meg a belőle lefelé kilógó tengerparti Lika-Krbava vármegye, s aminek – az országnak – felső, karéjos széle közepén parányi beszögellés van. De számomra e kis beszögellés révén az ország alakzata látványában, képzetében egyesült a nevével, annak kezdőbetűjével. E szóra: Magyarország, hunyt szemmel még most is ezt látom magam előtt...

A könyv sajtó alá rendezési munkálatait és megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Nyomtatta és kötötte
a Central Dabasi Nyomda Zrt., 2021-ben
Felelős vezető Balizs Attila vezérigazgató

Felelős szerkesztő Schmal Alexandra
Korrektor Balogh Emerencia
A kötetet Pintér József tervezte
A borító Esztergomi Katalin fotójának
felhasználásával készült
Műszaki vezető Takács Klári
Kiadványszám 9163
Kner Antikva betűtípusból szedve
ISBN 978-963-14-4108-6
ISSN 0324-797X